

БЪЛГАРСКИ ВЪЗРОЖДЕНСКИ КАРТОГРАФ

(200 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА АЛЕКСАНДЪР ХАДЖИ РУСЕТ)

Едно от непознатите имена, дори за много от българските историци, е бесарабският българин Александър Хаджи Русет. В историята на българското Възраждане неговата най-голяма заслуга е, че през 1843 г. отпечатва на български език в Страсбург първата съвременна географска карта на българските земи¹.

През 1810 г. (датата и месеца са неизвестни) в Кишинев, в семейството на преселника от гр. Русе Димитър Хаджи Русет се ражда син, на когото дават името Александър. Бащата е богат търговец, един от големите възрожденски благодетели, спонсорирал отпечатването на книги и на първата българска географска карта, издадена от сина му. Той дава значителни суми и за издръжка на русенските училища и стипендии на ученици през първата половина на XIX в. (ЕБ, 1996 с. 229).

Александър Хаджи Русет завършва гимназия, а след това и руско военно училище в родния си град Кишинев. В Руско-турската война от 1828–29 г. той взема участие като унтерофицер (сержант). След войната продължава образованието си в Русия (неизвестно къде) и в Париж, а от 1941 г. четири години учи в Страсбург (БВИ, 1988, с. 576), където през 1843 г. издава на български език първата географска карта на България и прилежащите земи.

След 1845 г. Александър Хаджи Русет учителства четири години в гр. Котел, а после се установява в Букурещ, където получава чин капитан от румънската армия и става преподавател и заместник-директор на Военното училище в румънската столица (1849–1853 г.). В началото на 1853 г., той подава оставка от румънската армия и е зачислен с чин шабс-капитан в руската армия. Веднага след това Александър Хаджи Русет участва активно в набирането на български-доброволци, от които се формира Бъл-

гарски доброволчески корпус от около 4 000 бойци, в който капитан Хаджи Русет е офицер-инструктор до края на войната (БВИ, 1988, с. 576)

Малко преди да избухне Кримската война, през януари 1853 г. Александър Хаджи Русет е един от инициаторите, активен деец и член на ръководството на създадената в Букурещ Добродетелна дружина. Тя е българска организация, която повтаря в Румъния целите и дейността на създаденото 11 месеца по-рано Одеско българско настоятелство. Добродетелната дружина е обществено-политическа и благотворителна организация на русофилски настроената едра българска буржоазия в Румъния. Тази българска организация се създава за подкрепа на руската политика и армия от българите на север от Дунава в предстоящата Кримска война (1853–1856 г.). И след войната до своето закриване през 1897 г. Добродетелната дружина следва неотклонно руската политика, но същевременно осъществява благотворителна дейност за българските училища, църкви, болници, читалища. Като един от ръководителите на Добродетелната дружина, Хаджи Русет участва във всички народополезни мероприятия на българската емиграция в Румъния. (Съпър, 1982, с. 197)

Не се знае кога, къде и при какви обстоятелства се запознават Георги Раковски и Александър Хаджи Русет. В архива на Раковски е запазено писмо, което той пише през януари 1857 г. до Александър Живков в Букурещ, като писмото завършва: „Поздравя вси приятели, а именно Русети!“ (Архив Г. С. Раковски, 1952, с. 56). Известно е, че на 7 март 1861 г. Александър Хаджи Русет пише писмо на Георги Раковски като издател и главен редактор на в. „Дунавски лебед“. Хаджи Русет предлага да пътува със собствени средства по България (Мизия, Тракия и Македония), за да проучи на терен етническият състав на населе-

¹ Вж. и „Александър и Димитър Хаджи Русет (По случай 120-годишнината на първата българска географска карта)“ от С. Пармаков, публ. в сп. „Обучението по география“, 1964, 1, с. 62–63, както и „Първите български карти“ на Б. Давидков, сп. „Обучението по география“, 2003, № 6, с. 4–6. (бел. ред.)

нието и да състави нова етническа карта на Балканския полуостров и, преди всичко, на българските земи. Александър Хаджи Русет моли Георги Раковски също да поеме задължението да събира необходимите за тази карта сведения. (ДБИ, 1931, с. 279-280). За голямо съжаление този интересен проект не се осъществява, защото през есента на 1861 г. Хаджи Русет се простудява и почива.

Интересен факт в биографията на Александър Хаджи Русет е, че през май 1861 г. той подпомага Теодосий Икономов, който пристига в румънската столица, за да отпечата брошурата на Георги Раковски „Преселение в Русия или руската убийствена политика за българите“. На 28 май 1861 г. Икономов пише до Раковски, че в Букурещ при печатане на брошурата му помага Александър Хаджи Русет, който, по думите на Икономов, е „русинец“, тоест русофил, но въпреки всичко подпомага издаването на брошура, насочена против руската политика за преселение на българи от Видинско и Ломско в Русия. В писмото си Икономов поздравява Раковски от името на неговия сърдечен приятел Хаджи Русет. (Архив Г. С. Раковски, 1966, с. 492) Той поддържа приятелски връзки с д-р Иван Селимински, с братя Евлоги и Христо Георгиеви и с други видни българи.

Александър Хаджи Русет почива през ноември 1861 г. на 51 годишна възраст в Букурещ. Смъртта му попречва да се издаде готовия ръкопис на втора географска карта на българските земи. Освен това в писмо на Христо Георгиев до Найден Геров няколко месеца след смъртта му се съобщава, че Хаджи Русет е оставил в ръкопис „Пространна (в смисъл подробна) българска история“. (Сюпюр, 1982, с. 197) За съжаление този ръкопис за българската история не е отпечатан и не е съхранен до наши дни. От Александър Хаджи Русет до нас са достигнали първата българска географска карта и първото българско ръководство по краснопис. Няма съхранена негова фотография и само в архива на д-р Иван Селимински има запазени три негови писма. (Кристанов и др., 1962, с. 202-205)

В „Карта на сегашна България, Тракия и Македония и на принадлежащите земи“ със издивението на г-н Димитрия Хаджи Русета в полза на новонаставленото в Русчук славеноболгарско училище“, трябва да поясним, че там, където е написано „България“, е изобразена Мизия и Добруджа. Автор и изпълнител на картата е Александър Хаджи Русет. Тя съдържа 4 листа и има размери 76/87 см, а машабът е 1:1 650 000. Картата обхваща Османската империя на Балканския полуостров, княжествата Влашко и Молдова и Бесарабия от Русия. Цялата работа около начертаването и отпечатването на картата е извършена от автора за около две го-

дини (Михайлов, 1957, с. 5). Тази географска карта е много модерна за времето си, изработена е изключително точно, с майсторство и усет, няма излишни надписи и днес се чете лесно. Релефът е изобразен с шрихи, които показват главното било и посоката на планинските разклонения. Реките са с контрастни линии, които се удебеляват към устиятата им. Градовете са отбелязани с печатен шрифт, а планините, реките и селата – с ръкописен (Михайлов, 1957, с. 7). Както споменахме, на картата е изобразена и Бесарабия като българска „прилежаща земя“. Това е първото българско географско изображение и на Бесарабия с новосъздадените български села и гр. Болград.

В Страсбург през 1845 г. Александър Хаджи Русет издава и първото българско учебно пособие по краснопис: „Чистописание на новобългарският език“, като спонсор и на това издание отново е баща му. Изрично в книгата е отбелязано, че учебникът ще бъде даряван на бедните ученици в Русе, както и известно количество ще получи и г-н Тодор Минков, който години по-късно основава и ръководи Южнославянския пансион в Николаев (Стоянов, 1957, с. 398).

Това са, накратко, животът и делото на Александър Хаджи Русет – малко известният, но заслужил за историята на българския народ възрожденец, чиято биография трябва да бъде по-добре проучена – хиляди като него будители бяха дейците, които създадоха светлата и целеустремена епоха на Българското Възраждане.

Литература

- Архив на Г. С. Раковски, т. I. – С., 1952.
 Архив на Г. С. Раковски, т. III. – С., 1966.
 Българска възрожденска интелигенция. Енциклопедия. – С., 1988.
 Документи за българската история. т. I. – С., 1931.
 Енциклопедия България. т. VII. – С., 1996.
 Кристанов, Ив., Ст. Маслев и Ив. Пенаков. Д-р Иван Селимински като учител, лекар и общественик. – С., 1962.
 Михайлов, Цв. Първите български географски карти. – сп. „География“, кн. 4, 1957.
 Стоянов, М. Българска възрожденска книжнина. т. I. – С., 1957.
 Сюпюр, Ел. Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX век. – С., 1982.

гл. ас. **Никола Караиванов**
 Департамент за информация и усъвършенстване на учители към СУ „Св. Климент Охридски“